

УДК 378.091.33:373.2.011.3-051]:613.96
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208767>

Лариса ПЕЧКА,
orcid.org/0000-0002-2591-6627
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методик та технологій дошкільної освіти
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна) lara_ppp@ukr.net

ЗМІСТ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-ДОШКІЛЬНИКА У ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті визначено зміст виховання особистості майбутнього педагога-дошкільника у здоров'язбережувальному середовищі педагогічного закладу вищої освіти як чинника впливу на стан здоров'я. Встановлено, що у сучасному світі залишається актуальною проблема підвищення ефективності освіти особистості, вирішення якої залежить від професійної компетентності педагога як головної фігури освіти, зокрема майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. З'ясовано, що здоров'я людини відіграє визначальну роль на різних етапах життя, особливо у молодому віці, коли формуються основи професійного становлення, відбувається залучення до суспільної, сімейної та репродуктивної сфер. Поставлено акцент на тому, що студенти за роки навчання в педагогічному закладі мають здобути глибокі, різнобічні знання про здоров'я людини з різних галузей науки, що є підґрунтям для формування умінь і навичок, які допомагають людині підтримувати власне здоров'я. Ефективність формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх вихователів передусім залежить від реалізації системи заходів оздоровчого спрямування з урахуванням базових запитів студентів. З огляду на зазначене, розглянуто напрями діяльності, педагогічні умови, зміст виховання особистості майбутнього педагога-дошкільника у здоров'язбережувальному середовищі педагогічного закладу вищої освіти. Установлено, що в процесі формування вмій і навичок здорового способу життя особистості необхідно враховувати основні валеологічні взаємопов'язані елементи: валеологічну освіченість, валеологічну свідомість, валеологічну поведінку. З'ясовано, що в процесі здобуття життєвих навичок основний акцент робиться на головні детермінанти поведінки: установки, мотивації, опорні знання, вміння і практичні навички. Наголошено на тому, що в сучасних умовах закладу вищої освіти виникає потреба не тільки в підготовці спеціалістів, готових реформувати систему вітчизняної освіти, творчо реалізувати себе в умовах мобільного світу, а й орієнтованих на збереження і підтримку власного здоров'я й здоров'я молодого покоління. І тому від сприятливого здоров'язбережувального середовища найбільшою мірою залежить, який вплив на здоров'я студентів матиме їх перебування у педагогічному закладі.

Ключові слова: студенти, валеологічний підхід, здоров'язбережувальна діяльність, педагогічні умови, система заходів, здоровий спосіб життя.

Larysa PIECHKA,
orcid.org/0000-0002-2591-6627
Candidate of Pedagogical Science,
Associate Professor at the Department of Methods and Technologies of Pre-School Education
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine) lara_ppp@ukr.net

CONTENT OF EDUCATION OF THE PERSONALITY OF FUTURE PRESCHOOL PEDAGOGUE IN HEALTH-PRESERVING SURROUNDING OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

The article defines the content of formation of the personality of the future preschool pedagogue in the health-saving environment of the pedagogical institution of higher education as a factor of influence on the state of health. It is established that in the modern world the problem of improving the effectiveness of education of the individual, the solution of which depends on the professional competence of the teacher as the main figure of education, in particular, the future educators of pre-school education institutions, remains relevant. It has been found that human health plays a decisive role at different stages of life, especially at a young age, when the foundations of professional formation are being formed, involvement in the social, family and reproductive spheres is taking place. Emphasis is placed on the fact that students, over the years of study in a pedagogical institution, must acquire a deep, diverse knowledge of human health in various fields of science, which is the basis for the development of skills that help a person to maintain their own health. The

effectiveness of future healthcare educators' ability to build health-related competence depends, first and foremost, on the implementation of a wellness course, taking into account the students' basic needs. In view of the above, the directions of activity, pedagogical conditions, content of upbringing of personality of the future teacher-preschooler in the health-saving environment of the pedagogical institution of higher education are considered. It is established that in the process of forming the skills and habits of a healthy lifestyle of a person it is necessary to take into account the basic valeological interrelated elements: valeological education, valeological consciousness, valeological behavior. It has been found that in the process of life skills acquisition, the main focus is on the main determinants of behavior: attitudes, motivations, basic knowledge, skills and practical skills. It is emphasized that in the modern conditions of higher education institution there is a need not only for training specialists who are ready to reform the system of national education, to creatively realize themselves in the conditions of the mobile world, but also focused on preserving and maintaining their own health and the health of the young generation. Therefore, it depends on the favorable health environment that the impact on the health of the students in their educational institution will have the greatest impact.

Key words: students, valeological approach, health care activities, pedagogical conditions, system of activities, healthy lifestyle.

Постановка проблеми. Формування нової ідеології здоров'язбереження й відновлення здоров'я постає як завдання, без вирішення якого суспільство може зазнати невідновних утрат людського потенціалу, що негативно позначається на всіх сферах життєдіяльності. Дотримання здорового способу життя вважається найбільш вагомим нормою загальної культури людини у цивілізованому світі.

Здоров'я людини відіграє визначальну роль на різних етапах життя, а особливо у молодому віці, коли формуються основи професійного становлення, відбувається залучення до суспільної, сімейної та репродуктивної сфер. Проблема зміцнення здоров'я молоді гостро постає сьогодні: більшість країн світу стоїть перед серйозними проблемами в галузі охорони здоров'я, які пов'язані з демографічними й епідеміологічними зрушеннями, посиленням соціально-економічної нерівності, дефіцитом ресурсів, розвитком технологій і потребами населення, які постійно зростають. Аналіз публікацій дослідників доводить, що пасивність студентів стосовно власного здоров'я та оздоровчої діяльності зумовлена вихованням у сім'ї, навчальному закладі, відсутністю необхідної мотивації на всіх етапах фізичного, психічного, соціального вдосконалення і становлення людини, що й спричинило значне зниження рівня здоров'я молодого покоління.

У сучасних умовах ЗВО виникає потреба не тільки в підготовці педагогів, готових реформувати систему вітчизняної освіти, творчо реалізувати себе в умовах мобільного світу, а й орієнтованих на збереження і підтримку власного здоров'я та здоров'я молодого покоління.

Аналіз досліджень. Психолого-педагогічні наукові праці дають змогу стверджувати, що здоров'я підростаючого покоління характеризують як стан їхньої життєдіяльності, єдності розвитку фізичних, емоційних, інтелектуальних, соціальних характеристик.

У законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концептуальних засадах реформування середньої освіти наголошено, що потреба в здоров'ї є основоположною в системі життєвих цінностей кожної людини, без задоволення якої неможлива самоактуалізація особистості.

Інтерес до проблеми здоров'я учених Г. Апанасенка, І. Брехмана, В. Дімова, Н. Денисенко, Ю. Лисицина, В. Петленка викликаний погіршенням фізичного, психічного і соціального здоров'я особистості. Праці О. Аксьонової, М. Безруких, Н. Козак, М. Рунової, І. Шульги та ін. присвячено пошуку шляхів зміцнення фізичного здоров'я підростаючого покоління.

У своїх дослідженнях Д. Дубровський, В. Розін, Б. Юдін доводять, що здоров'я є природним наслідком нашого способу життя: взаємин, дієти, навколишнього оточення; здоров'я не предмет власності, а процес. Усе те, що ми робимо, – результат наших думок і почуттів. Це – спосіб існування.

Проблеми вдосконалення змісту, форм і методів організації професійної підготовки педагогів, формування складників їхньої фахової компетентності представлено в дослідженнях багатьох науковців. Дослідження С. Бобровник, О. Ващенко, П. Джуринаського, В. Нестеренко, О. Омельченко репрезентують способи реалізації здоров'язбережувальної стратегії в процесі підготовки майбутніх учителів. Питання середовищної взаємодії були предметом наукового пошуку автора статті, О. Богиніч, Н. Гонтаровської та ін. Окремі аспекти організації здоров'язбережувальної діяльності педагога, що забезпечує створення середовища освітніх установ, охарактеризовано у працях С. Дудки, Н. Поліщук, Н. Рилової та ін. Аналіз можливостей середовища закладів системи освіти представлено В. Новіковим, О. Ліннік, К. Приходченко.

Висвітлення загальних питань реалізації валеологічного підходу, обґрунтування його системної

ролі для педагогічної теорії і практики прослідковується у працях Г. Нагорної, Т. Грузева, Т. Кульчицької, С. Горчака.

Мета статті – розкрити зміст виховання особистості майбутнього педагога-дошкільника в здоров'язбережувальному середовищі педагогічного закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування цінностей молодого покоління в освітньому процесі є однією з найактуальніших в умовах розбудови та інтеграції України до європейського простору. Стан здоров'я студентської молоді – один із важливих узагальнюючих параметрів здоров'я нації. Це особлива соціальна група віком 16–25 років, здоров'я якої формується під впливом соціальних, біологічних та психологічних чинників. У соціальному плані її представники займаються напруженою розумовою роботою, мають значну кількість стресів, адаптуються до дорослого самостійного життя через зміну місця проживання та відокремлення від родини (Огнев, 2016).

Насамперед це стосується майбутніх педагогів, які покликані сприяти розв'язанню проблеми та змінам у суспільстві, житті людей, сімей, надавати можливість людям якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя. Студенти-«дошкільники» – особлива категорія педагогів. Саме майбутні вихователі, відповідно до специфіки своєї педагогічної діяльності, покликані упроваджувати комплекс освітніх та виховних ресурсів здоров'язбережувальної взаємодії в початковій ланці освіти з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення здоров'я, формування їх здоров'язбережувальної компетентності, звички до здорового способу життя.

Н. Башавець ціннісні орієнтації студентів на власне здоров'язбереження кваліфікує як внутрішнє переконання у значущості здоров'я, пов'язане з емоційно-вольовою сферою особистості та активністю в навчально-пізнавальній діяльності. Цінності здоров'язбереження майбутні фахівці сприймають внутрішнім орієнтиром в активній позиції студентів стосовно свого здоров'я, на підставі чого вибудовують орієнтацію, що є зовнішнім виявом внутрішньої потреби бути здоровим (Башавець, 2012).

Студенти за роки навчання в педагогічному закладі мають здобути глибокі, різнобічні знання про здоров'я людини з різних галузей науки, що є підґрунтям для формування вмінь і навичок, які допомагають людині підтримувати власне здоров'я. І хоча для більшості студентів здоров'я є глобальною і важливою цінністю, свідомо побу-

дова свого стилю життя з метою його збереження та зміцнення досягається далеко не всіма. Усе частіше виявляються так звані «хвороби поведінки», і студенти мають ризикований спосіб життя, нерационально використовують свої життєві ресурси. Стан здоров'я людини залежить не тільки від умов її життя та спадковості, а й від її власного ставлення до здоров'я, що ґрунтується на таких поняттях, як «мотивація здоров'я», «фактори ризику», «хвороби поведінки». Однак вирішальним чинником є зусилля самої людини щодо збереження й зміцнення свого здоров'я (Гуцу, 2013; Соколенко, 2014: 263–268).

Для сприяння поліпшенню здоров'я особистості студента-«дошкільника» визначають такі напрями діяльності:

- формування політики, сприятливої для здоров'я;
- створення сприятливого для здоров'я зовнішнього середовища;
- активізація громадськості в напрямі поліпшення здоров'я як особистості зокрема, так і нації загалом;
- розвиток навичок у молоді діяти на користь власного здоров'я (Підлісна, 2010: 149–153).

Для цього треба виховувати у майбутніх вихователів звичку, в якій здоров'я є найвищою цінністю особистості, надавати їм знання про здоров'я, формувати навички, які дадуть змогу зробити вибір на користь здорового способу життя, а в подальшому – ділитися власним життєвим досвідом.

Однак більшість рекомендацій майбутнім педагогам не викликає позитивних емоційних реакцій, навіть, навпаки, супротив, тому важливо мотивувати до здоров'язбереження, яке зможе зацікавити особистостей, урахувавши передусім інтереси молоді, рівень фізичного розвитку. Важливим напрямом здоров'язбереження є організація викладачами ЗВО зовнішніх впливів на активізацію в особистості майбутнього педагога-«дошкільника» мотивації до ідей здоров'язбереження.

Витоки наукового обґрунтування сутності поняття «здоров'язбереження» знаходяться у площині аналізу міждисциплінарної категорії «здоров'я» і понять «здоровий спосіб життя», «валеологічна культура» та ін. Здоров'язбереження в педагогічному аспекті – це процес формування в особистості навичок здорового способу життя, що забезпечує комфортні та безпечні умови перебування в освітньому закладі, запобігає перевантаженням, стресам, втомі, сприяє зміцненню здоров'я.

Створення здоров'язбережувального середовища у ЗВО передбачає виконання системи заходів, які спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я студентів, забезпечення гармонійного розвитку особистості, розуміння доцільності здоров'язбережувальних дій.

Потрібно зазначити, що існують чинники ризику університетського середовища: інтенсифікація навчального процесу та навчальні перевантаження; недотримання гігієнічних вимог до мікроклімату; гіпокінезія студентів; нераціональне харчування, шкідливі звички та ін. Щоб убезпечити від таких чинників впливу, необхідно створити у закладі освіти здоров'язбережувальну атмосферу.

Важливим показником ефективності освітнього процесу в сучасному ЗВО є рівень сформованості компонентів здоров'я: фізичного, психічного, духовного, соціального.

Для здоров'язбереження майбутніх педагогів-дошкільників наголошено увагу на: 1) наявності самої програми формування та розвитку здорового та безпечного способу життя студентів; 2) чітко сформульовані мету, завдання діяльності науково-педагогічного колективу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я студентів; 3) побудові освітнього процесу на принципах розвивального навчання; педагогіці співробітництва, готовності до інновацій; 4) переході до нового значення освіти – від успішності ЗВО до успіхів студента, який розвивається як особистість.

Визначені та впроваджені в освітній процес педагогічні умови забезпечують ефективний вплив формування здоров'язбережувальної компетентності студентів:

1. Формування ціннісного ставлення у майбутніх вихователів до свого здоров'я та здоров'я інших на основі їх самовираження у процесі дотримання здорового способу життя.

Названа умова відображає специфіку педагогічного процесу, яка підвищує ефективність виховного процесу, що дає змогу максимально врахувати індивідуальні здібності, потреби, інтереси майбутніх вихователів та забезпечує поєднання знань та досвіду в галузі здоров'язбереження.

2. Активізація пізнавальної діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за допомогою наповнення дисциплін фахової підготовки здоров'язбережувальним змістом.

Щоб розуміти, як діяти в різних сферах життя суспільства та для індивідуального розвитку особистості, дисципліни фахової підго-

товки можуть забезпечити розвиток розуміння та формування здоров'язбережувальної компетентності студентів.

3. Набуття досвіду ведення здорового способу життя для формування вмій та навичок зміцнення та збереження здоров'я у процесі використання ефективних форм і методів забезпечення здоров'язбережувальної діяльності (Кравчук, 2017).

Викладачі ЗВО несуть відповідальність за дотримання санітарно-технічних норм; дотримання техніки безпеки на заняттях та під час позанавчальних заходів студентів. Система роботи кураторів навчальних груп включає вивчення індивідуальних особливостей кожного студента, виявлення перевантажень на основі вивчення їх режиму дня, ставлення до здоров'я. Ставлення до здоров'я насамперед включає самооцінку свого фізичного і психічного стану, яка є свого роду індикатором і регулятором поведінки. Самооцінка фізичного і психічного стану студентів виступає як реальний показник здоров'я. Самовиховання щодо формування ціннісного ставлення до власного здоров'я є однією з основних форм підвищення студентської освіченості, яка складається з удосконалення знань, умінь і навичок та узагальнення досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої роботи.

У способі життя студентів педагогічного університету спостерігаються відмінності, зумовлені самооцінкою здоров'я. Чинники мотиваційного порядку, зокрема усвідомлення студентом міри своєї відповідальності за збереження та зміцнення здоров'я, й є однією з головних причин цих відмінностей.

Саме в активності проявляються особистісні ставлення людини до дійсності, виявляються її життєві цілі й мотиви включення в діяльність, яка характеризує її реальні погляди, переконання, відношення до навколишнього світу. Активна здоров'язбережувальна діяльність має виражатися не лише у правильній організації своєї власної життєдіяльності та особистому самовираженні, а й у системно-діяльнісному творчому підході до доборі змісту педагогічної практики через моделювання здоров'язбережувальної діяльності майбутніми вихователями з метою набуття вмій і навичок щодо створення здоров'язбережувального середовища в ЗДО, вміння визначити стан здоров'я дітей та педагогів. Цей процес передбачає пошук нових, нестандартних, оптимальних рішень у роботі фахівця як принципово новий

підхід до розв'язання проблемних завдань формування здоров'язбережувальної компетентності.

Виховувати у майбутніх педагогів-«дошкільників» інтерес до пізнання себе і законів всесвіту, означає організувати освітній процес студентів з урахуванням турботи про здоров'я. Саме від викладачів, від їхньої демонстрації здорового способу життя найбільшою мірою залежить, який вплив на здоров'я студентів матиме їхнє перебування у ЗВО, наскільки збережуть здоров'я у створеному освітньому середовищі. Значна увага у формуванні здоров'язбережувального стилю поведінки студентів педагогічного закладу приділяється саме безпосередньому впливу, зокрема педагогічним відносинам, що виникають між викладачем і студентом. Науково-педагогічна діяльність у ЗВО має враховувати не лише особливості розвитку психолого-педагогічних, методичних досліджень, а й передусім соціально-психологічні особливості розвитку особистості майбутнього педагога-«дошкільника», його адаптованість і, як результат, формування кар'єрних сподівань, професійну самореалізованість.

У процесі здобуття життєвих навичок основний акцент робиться не на абстрактні знання, а на головні детермінанти поведінки: установки, мотивації, опорні знання, вміння і практичні навички.

У процесі формування умінь і навичок здорового способу життя особистості, формування ціннісного ставлення до здоров'я необхідно враховувати три основні валеологічні взаємопов'язані елементи: валеологічну освіченість, валеологічну свідомість, валеологічну поведінку.

Слід зазначити, що студенти із задоволенням відвідують факультативи, гуртки, які спонукають до саморозвитку і самовдосконалення, а, як відомо, середовище є ключем до успішного саморозвитку, адже саме воно спонукає вдосконалюватися. Дисципліни, що вивчаються в педагогічному університеті, сприяють формуванню ціннісного ставлення до власного здоров'я. Так, наприклад, метою дисциплін «Валеологічна освіта дітей дошкільного віку», «Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку» є забезпечення не лише кваліфікаційної компетентності студентів у збереженні та зміцненні здоров'я дошкільнят, а й сприяння світоглядному переосмисленню пріоритетності цього напрямку, формування валеологічних знань, що слугуватимуть основою свідомого та дбайливого ставлення до здоров'я як найвищої людської цінності, реа-

лізація підготовки майбутніх фахівців із дошкільного виховання до проведення заходів зі збереження, формування та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку. Студенти у процесі навчання оволодівають знаннями щодо особливостей забезпечення здоров'язбережувального підходу до впровадження освітніх технологій у закладі дошкільної освіти, валеологізації освітнього процесу. На семінарських і практичних заняттях майбутні педагоги демонструють своє ставлення до власного здоров'я, культури здоров'я, і впровадження ідей здоров'язбереження у режим дня під час проведення ділової гри, тренінгів, майстер-класів, програвання ситуацій, виконання завдань здоров'язбережувального спрямування, розроблення методичних рекомендацій і практичних порад з окремих питань збереження здоров'я, індивідуальні консультування із залученням окремих спеціалістів і т. д. У ЗДО під час педагогічної практики активно упроваджуються практичні семінари спільно зі студентами, що мотивують їх до здорового способу життя, шляхом упровадження здоров'язбережувальних технологій: дихальної гімнастики, різних видів масажу, аеробіки, фітбол-гімнастики, аутогенного тренування, психогімнастичних вправ тощо.

Усвідомлюючи значущість сформованості у науково-педагогічних працівників і майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти мотивації щодо формування, збереження й зміцнення здоров'я, необхідно врахувати, що вона розвивається не спонтанно, а в результаті спільних цілеспрямованих, специфічних, формувальних дій, здійснюється вольовими зусиллями, підкріплюється мовленням, прикладом, свідомістю і тому спрямована на найближчі чи віддалені життєві цілі. Якщо навчити майбутнього педагога-«дошкільника» піклуватися про своє здоров'я, ціннісно ставитися до нього, то можна сподіватися, що майбутнє молоде покоління буде здоровішим і розвиненішим особистісно: інтелектуально, фізично, психічно, духовно.

Висновки. У майбутньому, враховуючи інтереси студентів, необхідно активно сприяти втіленню інновацій здоров'язбереження у педагогічному університеті.

Отже, продумані й упроваджені в освітній процес напрями діяльності, педагогічні умови, зміст виховання особистості майбутнього педагога-«дошкільника» в здоров'язбережувальному середовищі педагогічного закладу вищої освіти відображають процес здоров'язбереження і забезпечують комфортні умови навчання та виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башавець Н. А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів : дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 ; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2012. 554 с.
2. Гуцу В. Ф. Психолого-педагогические основы формирования здорового образа жизни студентов факультета физической культуры и спорта. *Наука і освіта*. 2013. № 1–2. С. 144–146.
3. Кравчук Н. П. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вихователів ДНЗ у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2017. 20 с.
4. Огнев В. Медико-соціальні проблемні аспекти способу життя студентів медичних закладів. *Міжнародний медичний журнал*. 2016. № 1. С. 87.
5. Печка Л. Є. Формування основ ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей 6–7 року життя у взаємодії дошкільного навчального закладу і початкової школи : дис. ... канд. пед. наук : 13 00 07 ; НАПН України. Київ, 2018. 204 с.
6. Підлісна В., Гуска М. Принципи здорового способу життя студентської та учнівської молоді. *Вісник Кам'янець-Подільського університету ім. Івана Огієнка*. 2010. Вип. 3. С. 149–153.
7. Соколенко Л. Здоровий спосіб життя як умова й передумова свідомого виховання сучасного вчителя. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2014. Ч. 1. С. 263–269.

REFERENCES

1. Bashavets, N. A. (2012). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia kultury zdoroviazberezhennia yak svitohliadnoi oriientatsii studentiv vyshchlykh ekonomichnykh navchalnykh zakladiv* [Theoretical and methodological foundations of forming a culture of health-preservation as a worldview orientation of students of higher economic educational institutions]: *Doctor's thesis*. Odesa: South Ukrainiane National Pedagogical University named after Ushynsky [in Ukrainian].
2. Gutsu, V. F. (2013). *Psikhologo-pedagogicheskiye osnovy formirovaniya zdorovogo obraza zhizni studentov fakulteta fizicheskoy kultury i sporta* [Psychological and pedagogical foundations of the formation of a healthy lifestyle for students of the Faculty of Physical Culture and Sports]. *Nauka i osvita – Science and education*, 1-2, 144-146 [in Ukrainian].
3. Kravchuk, N. P. (2017). *Formuvannia zdoroviazberezhvalnoi kompetentnosti maibutnikh vykhovateliv DNZ u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Formation of health-preserving competence of future educators in preschool educational establishments in the process of professional training]: *Extended abstract of candidate's thesis*. Uman: UmanSU [in Ukrainian].
4. Ohniev, V. (2016). *Medyko-sotsialni problemni aspekty sposobu zhyttia studentiv medychnykh zakladiv*. [Medical and social problematic aspects of the lifestyle of medical students]. *Mizhnarodnyi medychnyi zhurnal – International Medical Journal*, 1, 87 [in Ukrainian].
5. Piechka, L. Ye. (2018). *Formuvannia osnov tsinnisnoho stavlennia do vlasnoho zdorovia ditei 6-7 roku zhyttia u vzaiemodii doshkilnoho navchalnoho zakladu i pochatkovoї shkoly* [Formation of basics of valuable attitude to own health of children of 6-7 years of life in interaction of preschool educational institution and elementary school]: *Candidate's thesis*. Kyiv: NAPN Ukraine [in Ukrainian].
6. Pidlisna, V., & Huska, M. (2010). *Pryntsyipy zdorovoho sposobu zhyttia studentskoi ta uchnivskoi molodi* [Principles of healthy lifestyle of student and pupil youth] *Visnyk Kamianets-Podilskoho un-tu im. Ivana Ohiiienka – Bulletin of Kamyanets-Podilskyyi University of Ivan Ogiyenko*, 3, 149-153. Kamianets-Podilskyyi: Kamianets-Podilskyyi Ivan Ohiiienko National University [in Ukrainian].
7. Sokolenko, L. (2014). *Zdorovyiy sposib zhyttia yak umova y peredumova svidomoho vykhovannia suchasnoho vchytelia* [A healthy lifestyle as a condition and prerequisite for the conscious upbringing of a modern teacher] *Zb. nauk. pr. Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University*, 1, 263-269. Uman: UmanSU [in Ukrainian].